

AgEcon SEARCH
RESEARCH IN AGRICULTURAL & APPLIED ECONOMICS

The World's Largest Open Access Agricultural & Applied Economics Digital Library

This document is discoverable and free to researchers across the globe due to the work of AgEcon Search.

Help ensure our sustainability.

Give to AgEcon Search

AgEcon Search
<http://ageconsearch.umn.edu>
aesearch@umn.edu

*Papers downloaded from **AgEcon Search** may be used for non-commercial purposes and personal study only. No other use, including posting to another Internet site, is permitted without permission from the copyright owner (not AgEcon Search), or as allowed under the provisions of Fair Use, U.S. Copyright Act, Title 17 U.S.C.*

Wioletta Wróblewska, Dariusz Paszko

Uniwersytet Przyrodniczy w Lublinie

AKTYWNOŚĆ SPOŁECZNA I GOSPODARCZA KOBIET JAKO CZYNNIK ZRÓWNOWAŻONEGO ROZWOJU OBSZARÓW WIEJSKICH

*SOCIAL AND ECONOMIC ACTIVITY OF WOMEN AS A FACTOR
OF SUSTAINABLE AGRICULTURE AND RURAL DEVELOPMENT*

Słowa kluczowe: aktywność społeczna, aktywność ekonomiczna, kobiety, wieś, zrównoważony rozwój obszarów wiejskich

Key words: social activity, economic activity, women, village, sustainable agriculture and rural development

Abstrakt. Dokonano analizy poziomu aktywności społeczno-gospodarczej 52 kobiet pracujących w gospodarstwach o profilu ogrodniczym na Lubelszczyźnie, w kontekście jej wpływu na zrównoważony rozwój obszarów wiejskich. Przeanalizowano wybrane cechy demograficzne kobiet, m.in. wiek, wykształcenie, cechy ekonomiczne – poziom dochodów, wydatków oraz inne dane dotyczące aktywności kobiet wiejskich. Aktywność społeczna badanej grupy kobiet nie była zbyt wysoka, głównie ze względu na kumulację ról pełnionych w gospodarstwach, ale respondenci deklarowały chęć działania na polu społecznym w przyszłości. Badane kobiety m.in. wykazywały chęci dalszego rozwoju własnego oraz gospodarstwa, zachowały więc wysoki poziom aktywności gospodarczej. Cechy ekonomiczno-demograficzne predestynują kobiety wiejskie na Lubelszczyźnie do pełnienia roli katalizatora zmian w kierunku zrównoważonego rozwoju obszarów wiejskich.

Wstęp

Kobiety od zawsze były filarem podtrzymującym społeczeństwo, pełniąc wiele zróżnicowanych ról, zwłaszcza na terenach wiejskich [Nikorowicz 2008]. Jako właścicielki lub współwłaścicielki kierują około jedną piątą gospodarstw w Polsce [Wrzochalska 2010]. Współczesne europejskie podejście do rozwoju rolnictwa i obszarów wiejskich oparte jest na zgodnym łączeniu wielu celów – poprawy warunków życia ludności i prowadzenia działalności gospodarczej na obszarach wiejskich, przy nienaruszaniu specyficznych zasobów wsi, m.in.: środowiska [Roszkowska-Mądra 2009]. Wspólna polityka rolna ukierunkowuje się na wielofunkcyjny rozwój rolnictwa i wsi, który jest najodpowiedniejszym sposobem sprzyjającym zrównoważonemu rozwojowi rolnictwa i obszarów wiejskich [Roszkowska-Mądra 2009]. Jednak realizacja koncepcji zrównoważonego rozwoju rolnictwa i obszarów wiejskich napotyka wiele trudności, m.in.: socjalnych (niski poziom zamożności), ekonomicznych (ograniczone możliwości inwestycyjne), intelektualnych (niski poziom wykształcenia) [Atoszek 2002]. Motorem powstawania aktywności gospodarczej wśród mieszkańców wsi jest chęć poprawienia własnych warunków bytowych, czyli bodziec ekonomiczny, a inicjatywą działania społecznego – osiągnięcia wspólnego dobra. Mieszkańcy wsi są często bardziej aktywni społecznie niż ludność aglomeracji miejskich, dosyć powszechnie jednak uznaje się tę aktywność za zbyt małą [Kłodziński 2006].

Podstawowym celem artykułu była charakterystyka demograficzno-ekonomiczna zbiorowości kobiet pracujących w gospodarstwach o profilu ogrodniczym na Lubelszczyźnie, służąca prezentacji cech respondentek, które wpływają na zrównoważony rozwój obszarów wiejskich.

Materiał i metodyka badań

Materiał badawczy stanowiły dane pierwotne pochodzące z badań ankietowych przeprowadzonych w 2013 roku w 52 gospodarstwach indywidualnych prowadzących działalność ogrodniczą na terenach 17 gmin województwa lubelskiego (Batorz, Garbów, Janów Lubelski, Jastków, Kamień, Konopnica, Krasnystaw, Ludwin, Łaziska, Nałęczów, Niemce, Opole Lubelskie, Parzew,

Rybczewice, Sosnowica, Stary Brus, Wólka Lubelska). Zastosowano technikę doboru celowego próby badawczej, uwzględniając obecność produkcji ogrodniczej w gospodarstwie, w których wykonywano badania. Wybór województwa lubelskiego jako miejsca badań był celowy, bowiem zajmuje ono jedno z czołowych miejsc w kraju w produkcji rolnej i ogrodniczej. Docelowo rozdano 100 ankiet, z czego powróciło 64, a po weryfikacji do analiz zakwalifikowano 52. Kwestionariusz ankiety składał się z czterech części. Część pierwsza ankiety opierała się na pytaniach dotyczących indywidualnego gospodarstwa rolnego, mających na celu przybliżenie profilu gospodarstwa oraz jego struktury, z uwzględnieniem udziału upraw ogrodniczych w całości gruntów gospodarstwa. Część druga ankiety zawierała pytania dotyczące aktywności ekonomicznej i zawodowej badanych kobiet. Dotyczyły one m.in. roli pełnionej w gospodarstwie i źródeł utrzymania rodziny. Kolejna część ankiety miała na celu zgromadzenie danych dotyczących aktywności społecznej badanych kobiet, tj. udziału w życiu lokalnej społeczności lub wyrażeniu chęci udzielania się w przyszłości. Część czwarta ankiety obejmowała zagadnienia m.in. motywacji do dalszej pracy w gospodarstwie, ewentualnych perspektyw rozwoju gospodarstwa. Ostatnią część ankiety stanowiła metryczka, w której uwzględniono wiek respondentek, ich wykształcenia, wielkość rocznego dochodu uzyskanego z gospodarstwa, a także dane dotyczące miesięcznych wydatków gospodarstwa domowego. Ponadto do analiz wykorzystano dane dotyczące kobiet wiejskich w kraju oraz województwie lubelskim, pochodzące z roczników i raportów specjalnych GUS. Założeniem pracy była analiza m.in. cech demograficznych kobiet (płeć, wiek, wykształcenie), ekonomicznych (poziom dochodów, wydatków) oraz innych danych dotyczących aktywności kobiet wiejskich na Lubelszczyźnie, w kontekście ich wpływu na zrównoważony rozwój obszarów wiejskich.

Wyniki badań

Wyznaczniki takie jak m.in. wiek, poziom wykształcenia i poziom zaspokojenia potrzeb materialnych stanowią bodziec do poszukiwania źródeł zarobku i ogólnej aktywności ekonomicznej, która w badaniach statystycznych ukazywana jest za pomocą wskaźnika aktywności zawodowej, wskaźnika zatrudnienia i stopy bezrobocia. Wskaźnik aktywności zawodowej w 2011 roku wyniósł 53,3% w skali kraju i 53,0% w skali województwa lubelskiego. Prawie połowę odsetka krajowego (46,1%) stanowiły kobiety. Biorąc po uwagę wiek, jako czynnik kształtujący aktywność zawodową, największą grupę aktywnych kobiet, bo aż 65,0% stanowiły te w wieku produkcyjnym. Wskaźnik zatrudnienia w 2011 roku w skali kraju wyniósł 46,4%, a w województwie lubelskim 45,6%. Natomiast udział pracujących kobiet w ogóle kobiet wiejskich wynosił 39,9%, z czego ponad połowa (56%) to kobiety w wieku produkcyjnym. Z kolei stopa bezrobocia na poziomie krajowym wynosiła 13,0%, a w województwie lubelskim 13,9% [*Rocznik statystyczny województw 2012*]. Polska znajduje się wśród unijnych krajów cechujących się najwyższą wartością tego wskaźnika. Osiem województw, w tym lubelskie, znajduje się na liście 24 regionów UE o najwyższej stopie bezrobocia [Poczta, Kołodziejczak 2008]. Na wsi stopa bezrobocia w 2011 roku wynosiła 13,9%, przy czym dane te nie obejmują tzw. ukrytego bezrobocia będącego powszechnym zjawiskiem na tych terenach [*Rocznik statystyczny rolnictwa 2012*]. Bezrobocie częściej dotyczy kobiet – stanowią one 13,5% spośród ogółu kobiet aktywnych zawodowo, natomiast mężczyźni 12,5% swojej grupy. Przyczyną takiego zjawiska może być wiele czynników utrudniających aktywność zawodową, m.in. faza rozwoju rodziny, ograniczony dostęp do placówek opiekuńczych, co może być czynnikiem motywującym lub ograniczającym tę aktywność [Dmochowska 2008]. Najwyższą aktywność zawodową i współczynnik zatrudnienia, przy najniższej stopie bezrobocia wykazują kobiety z wykształceniem wyższym, policealnym i średnim zawodowym. Najwyższe bezrobocie dotyka natomiast kobiety z wykształceniem gimnazjalnym i podstawowym (tab. 1).

Zarówno w skali kraju, jak i województwa lubelskiego odsetek kobiet pracujących w gospodarstwie wynosił ponad 48% [*Rocznik statystyczny RP 2012*]. Biorąc pod uwagę ogólną liczbę kobiet wiejskich wynikającą z danych demograficznych, można stwierdzić, że prawie 15% z nich pracowało zawodowo w gospodarstwie rolnym. Są to jednak wyliczenia odbiegające od rzeczywistości, ponieważ nie uwzględniają one m.in. kobiet niezarejestrowanych jako pracujące w rolnictwie, będących na utrzymaniu – co jednak tej pracy nie wyklucza [Michalska-Zyła 2008]. Aktywność kobiet wiejskich

Tabela 1. Aktywność ekonomiczna kobiet w Polsce w 2011 roku według poziomu wykształcenia
 Table 1. Economic activity of woman in Poland in 2011 year according to educational status

Wskaźniki/Indicators	Poziom wykształcenia/Educational status				
	wyższe/ higher	połeczalne/ upper average	średnie ogólne*, average general zawodowe**/ average professional	zasadnicze zawodowe/ fundamental professional	gimnazjalne i podstawowe/ high school and basic
Odsetek w liczbie ogółem/% in general	19,4	3,7	14,7*, 16,2**	16,2	24,4
Wskaźnik aktywności zawodowej/ Activity rate [%]	76,9	60,6	44,8*, 55,9**	49,2	13,9
Wskaźnik zatrudnienia/Indicator of employment [%]	71,7	53,6	37,1*, 48,4**	40,0	9,9
Stopa bezrobocia/Unemployment ratio [%]	6,7	11,5	17,2*, 13,5**	18,7	58,4

Źródło: opracowanie własne na podstawie [Rocznik statystyczny RP 2012]
 Source: own study based on [Rocznik statystyczny RP 2012]

na polu zawodowym i społecznym wiąże się nieodzownie ze strukturą demograficzną populacji. W 2011 roku na terenach wiejskich w Polsce 49,9% populacji stanowiły kobiety, na Lubelszczyźnie 50%. Ponad 58% kobiet na wsi w województwie lubelskim było w wieku produkcyjnym, 20,5% w wieku przedprodukcyjnym i 21,35% w wieku poprodukcyjnym [Rocznik statystyczny RP 2012, Rocznik statystyczny województw 2012]. Na wsi obserwuje się tendencję malejącego odsetka kobiet wchodzących w wiek produkcyjny, co wskazuje na ich odpływ ze wsi, m.in. w wyniku zatrudnienia poza rolnictwem, co pociąga za sobą pogłębienie procesu starzenia się ludzi związanych bezpośrednio z rolnictwem [Wrzochalska 2010]. Wiek respondentek uwzględnionych w badaniach wahał się od 19 do 70 lat. Najliczniejszą grupę stanowiły kobiety w wieku 41-55 lat (57,69%).

Szczególnie na wsi widoczne jest zróżnicowanie struktury edukacyjnej mieszkańców ze względu na płeć. W latach 90. ubiegłego wieku kobiety wiejskie znacznie częściej niż mężczyźni kończyły edukację na poziomie szkoły podstawowej [Wrzochalska 2010]. Obecnie tendencja ta ulega zmianie, tj. kobiety częściej niż mężczyźni podnoszą poziom swojego wykształcenia [Czapliński, Panek 2011]. W badanej grupie dominowały kobiety z wykształceniem średnim (57,7%), pozostały odsetek stanowiły z wykształceniem wyższym. Kobiety wykształcone w kierunku rolniczym stanowiły ponad 60% badanej grupy, w tym najwięcej było kobiet z wykształceniem średnim i wyższym rolniczym – po 30,8%. Wśród analizowanych kobiet nie odnotowano takich, które zakończyły edukację jedynie na poziomie szkoły podstawowej lub gimnazjalnej. Badaną grupę cechował więc relatywnie wysoki poziom wykształcenia. Najliczniejszą grupę, biorąc pod uwagę wykształcenie rolnicze ogółem, stanowiły kobiety w wieku 41-55. Natomiast osoby po 55. roku życia pozostały na wykształceniu średnim. Badane kobiety najczęściej uczestniczyły bądź prowadziły gospodarstwa o powierzchni ogólniej 10-20 ha (27%) oraz 5-10 i 20-30 ha (po 23%). Najmniej było gospodarstw o powierzchni do 5 i 30-50 ha, odpowiednio 7,7 i 19,2%. Większość z nich, niezależnie od powierzchni, prowadzona była przez kobiety w wieku 41-55 lat. Uwzględniając fakt, że średnia powierzchnia gruntów rolnych w gospodarstwie w województwie lubelskim w 2013 roku wynosiła 7,5 ha¹, gospodarstwa prowadzone przez badane kobiety aż w około 70% wykazywały znacznie większą powierzchnię niż średnia dla województwa. Wnioskować można, że gospodarstwa te pełnią przede wszystkim funkcje produkcyjne. To w tych gospodarstwach planowane są przede wszystkim zmiany. Większość kobiet chciałaby modernizować park maszynowy (53,9%), zwiększać areał upraw (46,2%) i zająć się promocją gospodarstwa (26,9%). Jedynie 7,69% badanych kobiet zadeklarowała brak chęci wprowadzania jakichkolwiek zmian w gospodarstwie. Aspekt „produkcyjny” badanych gospodarstw ma istotne znaczenie w kwestii równowagi ekonomicznej rozwoju obszarów wiejskich. Zgodnie z

¹ Ogłoszenie prezesa ARiMR z dnia 20 września 2013 r. [www.arimr.gov.pl.

jego założeniami w konsekwencji w gospodarstwach tych istnieje możliwość wypracowania zysku lub dochodu gwarantującego godziwy poziom życia i dalszy rozwój gospodarstwa w przyszłości. Jednak powiększanie areалу gospodarstwa (w zakresie struktury agrarnej) nie zawsze oznaczać może korzyści społeczne i środowiskowe.

Przeciętny miesięczny dochód gospodarstw domowych brutto związanych działalnością rolniczą wyniósł w 2011 roku odpowiednio 4178,28 zł na gospodarstwo [*Rocznik statystyczny RP 2012*]. Dochód związany z gospodarstwem rolnym był trzykrotnie niższy w Polsce niż w krajach UE [*Ryś-Jurek 2009*]. W 2011 roku wydatki stanowiły 74,8% uzyskiwanego dochodu brutto [*Rocznik sstatystyczny RP 2012*]. Wyniki te wskazują na dosyć znaczne zagrożenie ubóstwem wiejskich gospodarstw domowych. Sytuację tę obrazują wartości wskaźnika relatywnej granicy ubóstwa [*Rocznik statystyczny RP 2012*], która stanowi 50% średniomiesięcznych wydatków ustalonych na poziomie wszystkich gospodarstw domowych [*Rocznik statystyczny RP 2012*]. Wskazuje to na konieczność podejmowania dodatkowej, często pozarolniczej pracy, przez jednego z członków rodziny. Staje się to dodatkowym bodźcem do podjęcia aktywności ekonomicznej, w wyniku której głównym źródłem utrzymania na wsi, stanowiącym 36,4% ogółu dochodów, były dochody z pracy – najemnej lub w sektorach publicznym i prywatnym. Tylko 10% źródeł utrzymania ludności na wsi stanowiła praca na własny rachunek, natomiast znaczącym źródłem dochodu były nadal świadczenia emerytalne i zasiłki, stanowiące 24%. Ponadto aż 34,2% mieszkańców wsi pozostawało na utrzymaniu innych [*Rocznik statystyczny RP 2012*], co w praktyce oznaczało współprowadzenie z rodzicami gospodarstwa rolnego, bez posiadania własności gruntów oraz równie często ukryte bezrobocie.

W badanej grupie gospodarstwa rolnicze było jedynym źródłem utrzymania dla prawie 50% badanych. Praca zarobkowa członka rodziny jako dodatkowe źródło dochodów występowała w ponad 40% gospodarstw. Źródłem utrzymania rodziny w badanej grupie były także renty i emerytury członków rodziny (15,4%). W grupie badanych kobiet największy odsetek stanowiły te, w których gospodarstwach osiągnęto przeciętnie 40-80 tys. zł rocznego dochodu (42%) oraz powyżej 100 tys. zł (27%). Tak więc dochód większości przebadanych kobiet oscylował wokół średniej krajowej.

Gospodarstwa większe były źródłem relatywnie wyższego rocznego dochodu, ale również część gospodarstw mniejszych, o powierzchni 5-10 ha osiągała dochód roczny na poziomie powyżej 100 tys. zł (3,8%). Udział upraw ogrodnich w ogólnej powierzchni gospodarstwa miał znaczący wpływ na kształtowanie się średniego rocznego dochodu, tj. gospodarstwa o większym udziale produkcji ogrodniczej uzyskiwały wyższy lub podobny dochód jak gospodarstwa większe, ale z niższym udziałem produkcji ogrodniczej. W analizowanej grupie, uwzględniając profil gospodarstw, najwięcej było tych z produkcją sadowniczą (44%) oraz warzywniczą (25%), gospodarstw o profilu mieszanym, czyli takich w których nie dominowała produkcja ogrodnicza, ale stanowiła istotną część pozyskiwanych dochodów, było 23%. Gospodarstwa szkółkarskie z produkcją materiału sadowniczego stanowiły 7,6%, w 3,8% prowadzono uprawę ekologiczną. Uprawy ogrodnicze stanowiły 58% ogólnej powierzchni wszystkich gospodarstw, a największy udział miały uprawy sadownicze, tj. około 38%. Średnie miesięczne wydatki w analizowanych gospodarstwach respondentki określały na poziomie 2-4 tys. zł. (58%). Wydatki na poziomie 1-2 tys. zł i powyżej 8 tys. zł wskazało po 7,69% badanych. Z tego wynika, że większość badanej grupy reprezentowało średni krajowy poziom wydatków miesięcznych.

Kobiety aktywne zawodowo łączą zazwyczaj pracę w gospodarstwie rolnym lub ogrodniczym z prowadzeniem gospodarstwa domowego. Najwięcej czasu, bo prawie połowę doby, kobiety poświęcały na pracę zawodową i czynności związane z gospodarstwem domowym [*Dmochowska 2007*]. Czas pracy w gospodarstwie wynika z sezonowości prac, pory roku, wielkości gospodarstwa [*Wrzochalska 2010*]. Na prace w gospodarstwie w okresie letnim najwięcej kobiet poświęcało więcej niż 50% swojego czasu, w zimowym okresie – 50% z nich 1/3 czasu dziennego, a 10% z nich ponad połowę [*Wrzochalska 2010*]. Wielkość analizowanych gospodarstw miał znaczny wpływ na zaangażowanie kobiet w prace w gospodarstwie. Współwłaścicielki gospodarstw stanowiły 65,4% badanych, oficjalną rolę właścicielki pełniło 30,8%. W gospodarstwach do 5 ha powierzchni najwięcej kobiet poświęcało do 1/3 swojego czasu na pracę, a w tych powyżej 5 ha – ponad połowę. Zimą natomiast, już niezależnie od powierzchni, kobiety poświęcały pracy w

gospodarstwie przeważnie do jednej trzeciej swojego czasu. Kobiety, które poświęciły kierowaniu pracy w gospodarstwie ponad 80% swojego czasu w lecie, a stanowiły aż jedną piątą badanej grupy, przy założeniu 14-godzinnego dnia pracy w lecie, musiały zrezygnować z życia towarzyskiego i rozrywek, a nawet ograniczyć czas przeznaczony np. na sen.

Badane kobiety spełniały również inne istotne role wynikające z pracy w indywidualnym gospodarstwie rolnym. Niezależnie od wieku oraz powierzchni gospodarstwa czas poświęcany na pracę w gospodarstwie w sezonie dla większości badanych kobiet przekraczał 40 godzin tygodniowo (69,2%). Tylko nieliczne poświęcały pracy w gospodarstwie mniej niż 20 godzin tygodniowo (3,9%). Sytuacja wyglądała zupełnie inaczej poza sezonem, gdyż 84,6% kobiet nie pracowało w gospodarstwie więcej niż 20 godzin tygodniowo. Ponad 90% respondentek aktywnie uczestniczyło w prowadzeniu gospodarstwa wykonując czynności bezpośrednio związane z produkcją, nadzorowaniem pracowników i rozdzielaniem obowiązków. Większość kobiet wykonywała również prace związane z prowadzeniem gospodarstwa domowego (84,6%) będącego integralną częścią gospodarstwa rolnego.

Tylko nieliczne kobiety, które w gospodarstwach domowych miały tzw. „starsze pokolenie”, nie musiały wykonywać prac domowych. Zajmowały się one głównie bieżącymi rachunkami i fakturami (73,1%) oraz rozliczeniami okresowymi z tytułu podatków (42,3%), pozyskiwaniem dopłat dla gospodarstwa (23,1%). W prowadzeniu spraw administracyjnych najbardziej aktywne były absolventki kierunków rolniczych. Respondentki z wykształceniem średnim nierolniczym w mniejszym stopniu zajmowały się prowadzeniem spraw administracyjnych, a kobiety z wykształceniem wyższym nierolniczym zajmowały się najczęściej tylko rozliczeniami bieżących rachunków i faktur (7,7%). Tak więc poziom wykształcenia respondentek korelował z ich zaangażowaniem w prowadzenie gospodarstwa, szczególnie w kwestiach administracyjnych. Powyższy czynnik z punktu widzenia zrównoważonego rozwoju obszarów wiejskich ułatwia korzystanie z zewnętrznych źródeł finansowania, inicjuje otwartość na nowe technologie i zmiany w produkcji, dostęp do rynków zbytu. Jednak w związku z prowadzeniem gospodarstwa ponad 80% respondentek musiała zrezygnować z wielu istotnych dla nich aktywności, tj. 54% z nich zrezygnowało z pracy zarobkowej w sektorze pozarolniczym, choć jedynie 7,8% z dalszego kształcenia na rzecz pracy w gospodarstwie.

Prawie 70% analizowanych gospodarstw zrzeszone było w grupach lub organizacjach producenckich. W mniejszym lub większym stopniu właściciele gospodarstw korzystali z funduszy unijnych. Najczęściej (73,1%) były to z kredyty z dopłatami Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa (ARiMR) i dopłaty bezpośrednie w postaci jednolitej płatności obszarowej (76,9%). W 38% gospodarstw korzystano z programu SAPARD, w ponad 30% z dopłat w ramach PROW, a w około 20% z dopłat do owoców miękkich lub owoców i warzyw.

Badana grupa kobiet uczestniczyła także w różnych formach aktywności społecznej. Respondentki swój czas przeznaczały przede wszystkim na prace związane z prowadzeniem gospodarstwa domowego (100%), na wspólne przebywanie z rodziną (92,31%) oraz na spotkania towarzyskie w gronie znajomych (61,5%). Znacznie rzadziej oddawały się rozrywkom kulturalnym, takim jak kino, teatr (26,9%) i wypoczynek poza domem (23,1%). Jedynie 15,4% kobiet uczestniczyło w różnych formach działalności społecznej (15,4%), ale ponad 20% podnosiła poziom własnego wykształcenia. Aktywność społeczna wśród badanej grupy kobiet nie była zbyt duża. Większość respondentek deklarowała, że rzadko, 1-2 razy w miesiącu uczestniczy w życiu społecznym (61,5%), a 7,7% nawet 1 raz w tygodniu. Aktywności te przyjmowały różne formy, np. członkostwo w kołach gospodyń wiejskich (30,8%) i radach parafialnych (15,4%). Nieliczne były radnymi w gminach (11,5%), a jeszcze mniejszy odsetek z nich należał do zespołów artystycznych (7,7%). W życiu społecznym w ogóle nie uczestniczyło aż 30,8% badanych. W ramach aktywności społecznej badane kobiety najczęściej zajmowały się przygotowaniem zabaw choinkowych dla dzieci (26,9%), wspieraniem świetlicy (19,2%) oraz pomocą przy organizacji lokalnych festynów (19,2%). Jeśli chodzi o chęci kobiet do działania w przyszłości na polu społecznym odsetek deklarujących brak aktywności społecznej obniżył się o połowę, a więcej kobiet wyraziło chęć udziału np. w prowadzeniu zbiórek pieniędzy na różne cele (30,8%), organizowaniu festynów (26,9%) oraz organizacji opieki nad dziećmi (23,1%).

Wnioski

Większość respondentek była aktywna i wykonywała prace związane z prowadzeniem gospodarstwa domowego oraz prace fizyczne i administracyjne związane z gospodarstwem rolnym. Aktywność społeczna badanej grupy kobiet nie była duża, ale respondenci deklarowały chęć działania na polu społecznym w przyszłości. Badana grupa kobiet charakteryzowała się wysokim poziomem wykształcenia i chęcią do zwiększania aktywności edukacyjnej. Skutkuje to wzrostem ich aktywności ekonomicznej, przejawiającej się m.in. przynależnością do grup i organizacji producenckich, korzystaniem z funduszy unijnych, poszukiwaniem dodatkowych źródeł dochodu. Cechy ekonomiczno-demograficzne badanych kobiet predestynują więc je do roli katalizatora zmian w kierunku zrównoważonego rozwoju obszarów wiejskich. Zmiany te zależą jednak będą od efektywności wykorzystania tego potencjału.

Literatura

- Atoszek J. 2002: *Koncepcja zrównoważonego rozwoju i szanse jej realizacji na obszarach wiejskich Lubelszczyzny (w świetle badań ankietowych)*, Annales Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin, sectio B, vol. LVII, 11, 44-62.
- Czapliński J. (red.). 2011: *Diagnoza społeczna 2011 warunki i jakość życia Polaków*, nr 5/3, Warszawa, Rada Monitoringu Społecznego, 95-105.
- Dmochowska H. 2007: *Kobiety w Polsce*, Raport GUS, Warszawa, 14-15.
- Dmochowska H. 2008: *Kobiety i mężczyźni na rynku pracy*, GUS, Warszawa, 5-7.
- Kłodziński M. 2006: *Aktywizacja społeczno-gospodarcza gmin wiejskich i małych miast*, PAN, Warszawa, 44-62.
- Michalska-Żyła A. 2008: *Gotowość kobiet wiejskich do podjęcia pracy-uwarunkowania i perspektywy*, [w:] J. Krzyszkowski (red.), *Diagnoza sytuacji społeczno-zawodowej kobiet wiejskich w Polsce*, Polskie Towarzystwo Polityki Społecznej, Warszawa, 36-45.
- Nikorowicz J. 2008: *Kobiety wiejskie. Perspektywy zawodowe, zaangażowanie społeczno-polityczno-kulturalne*, http://www.rowniwpracy.gov.pl/do_druku/typ,0,id,677.htm, dostęp 4.05.2014.
- Poczta W., Kołodziejczak M. 2008: *Sozialökonomische regional differenzierung der Landwirtschaft in der Europäischen Union*, J. Agribus. Rural Dev., nr 1(7), Wyd. Uniwersytetu Przyrodniczego w Poznaniu, Poznań, 125-134.
- Rocznik statystyczny RP*. 2012: GUS, Warszawa.
- Rocznik statystyczny województw*. 2012: GUS, Warszawa.
- Rocznik statystyczny rolnictwa*. 2012: GUS, Warszawa.
- Roszkowska-Mądra B. 2009: *Koncepcje rozwoju europejskiego rolnictwa i obszarów wiejskich*, Gospodarka Narodowa 10, 83-102.
- Ryś-Jurek R. 2009: *The output, incomes and assets capital relations in individual farms*, J. Agribus. Rural Dev., nr 1(11), Wyd. Uniwersytetu Przyrodniczego w Poznaniu, Poznań, 177.
- Wrzochalska A. 2010: *Kobiety kierujące gospodarstwami rolnymi*, IERiGŻ-PIB, Warszawa.

Summary

It perform analysis of social-economic activity level among women working in farms about horticultural profile on Lubelszczyzna in context of its influence on Sustainable Agriculture and Rural Development – SARD). Among others, subject analysis conditionality of demographic woman (sex, age, education), economic (level of revenue, expenses) and other datas concerning of activity woman on village. It concentrate in work on two dimension of Sustainable Agriculture and Rural Development i.e. economic and social. Social activity of researched group of woman was not far too high, from the point of view of plurality of role fulfilled in farms mainly, but respondents declared wish of operation on social field in future. Among others, researched women exerted wishes of farthest personal and farms development, so, they have maintained high level of economic activity.

Adres do korespondencji
dr inż. Wioletta Wróblewska, dr inż. Dariusz Paszko
Uniwersytet Przyrodniczy w Lublinie, Zakład Ekonomiki Ogrodnictwa
ul. Leszczyńskiego 58, 20-068 Lublin
e-mail: wioletta.wrablewska@up.lublin.pl, dariusz.paszko@up.lublin.pl